

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

FORMATION OF BASICS OF SENIOR PRESCHOOL AGE CHILDREN'S ECONOMIC EDUCATION

У статті проаналізовано ступінь розробленості проблеми економічної соціалізації дітей у науково-педагогічній літературі та освітній практиці. Розкрито особливості взаємодії закладу дошкільної освіти й сім'ї як провідного чинника економічного виховання дітей старшого дошкільного віку, адже тільки на прикладі родинної економіки можна ознайомити дошкільників з економічними категоріями та показати роль дитини в економічних відносинах у сім'ї.

Спрямовано значну увагу на введення дітей старшого дошкільного віку в економічний простір з метою засвоєння доступних їхньому віку елементарних економічних понять, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування морально-економічних якостей, умінь економічної поведінки. Запропоновано програму економічного виховання дітей старшого дошкільного віку, завданням якої є формування економічного мислення шляхом залучення старших дошкільнят у процес дидактичних, настільно-друкованих, сюжетно-рольових ігор; читання художньої літератури, невід'ємним складником якої є сформувати в дітей первинний економічний досвід, який слугуватиме основою економічного виховання особистості в процесі її подальшої економічної соціалізації.

Ознайомити дітей із простими економічними термінами; різними професіями, новими галузями й технологіями; надати уявлення про різні потреби людини, про обмеженість можливостей і задоволення потреб, про гроші та їх значення, про ресурси, які потрібні людині, а також те, для чого вони використовуються. Закріпити знання дітей із галузі категорій, пов'язаних із працею (предмети праці, результати праці, індивідуальна, колективна праця); формувати знання про людину економну, бережливу тощо.

Ключові слова: економічна культура та вихованість, економічне виховання дітей старшого дошкільного віку, елементарні економічні уявлення, формування моральних почуттів і морально-економічних якостей, економічна поведінка, програма економічного виховання дітей старшого дошкільного віку, соціалізація.

The article analyzes the degree of problem development of children's economic socialization in scientific and pedagogical literature and educational practice. The peculiarities of the interaction between an institution of preschool education and a family as a leading factor in the senior preschool children's economic upbringing necessary for the orientation and existence of a preschooler in modern society are revealed. As only on the example of a family economy that you can introduce preschoolers with economic categories and show the role of a child in economic relations in the family.

A significant attention is paid to the introduction of senior preschool children into elementary economic concepts that are accessible to their age, development of interest to the economic sphere of life, formation of moral feelings and moral and economic qualities, formation of skills of economic behaviour.

The programme of senior preschool children's economic education is given (proposed), the task of which is the formation of economic thinking by involving older preschoolers in the process of socio-dramatic plays, table-printed, didactic games; reading of fiction. An integral (important) part of which is to form senior preschool children's primary economic experience, which will become the basis for the economic education of the individual in the process of their further economic socialization.

Introduce children to simple economic terms; new professions; provide an idea of the individual's different needs, the limiting of opportunities and satisfying the requirements, about the money and their significance, about the resources that are needed by a person and for what they are used. To consolidate the knowledge of children from the field of categories related to labour (subjects of labour, results of labour, individual, collective labour); to form knowledge about a thrifty and economical person.

Key words: senior preschool children's economic education, economic culture and education, elementary economic ideas, formation of moral feelings and moral and economic qualities, economic behaviour, programme of senior preschool children's economic education, socialization.

УДК 373.2.015.31:33

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-2-30>

Богдан Т.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Смолянюк Ю.М.,

канд. пед. наук,
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виховання підростаючого покоління зі сформованою економічною культурою та мисленням, розвинутими практичними вміннями й навичками економічної діяльності, готового будувати сучасні форми економічних взаємовідносин, набувати навички економічної поведінки та реалізовувати їх у реальній дійсності зумовило об'єктивну необхідність і важливість формування

в дітей старшого дошкільного віку елементарних економічних знань, умінь і навичок [6], адже економічне середовище вже з перших років оточує дитину, що наповнене різноманітними економічними поняттями й процесами та активно впливає на її економічне виховання. У зв'язку з цим вагомого значення набуває економічна вихованість як результат економічного виховання дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Про необхідність упровадження економічної освіти дітей саме із закладу дошкільної освіти як провідної ролі економічної соціалізації свідчать сучасні наукові дослідження вчених (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, О. Кононко, К. Крутій, А. Шатової, В. Ільченко та ін.). Основне завдання економічного виховання спрямоване на обізнаність дітей дошкільного віку з економічними уявленнями (про працю, якості людини-господаря, професії, гроші, бюджет сім'ї), економічними поняттями (категоріями), а також на безпосереднє застосування їх у різних видах діяльності. Зміст і методи економічного виховання дітей розглядали А. Аменд, Л. Горкіна, Г. Григоренко, Р. Жадан, І. Мельничук, Л. Пономарьов, І. Прокопенко та ін.; формування основ економічної грамотності в дітей дошкільного віку, підготовку педагогів закладів дошкільної освіти до економічного виховання дітей – Н. Грама; формування економічного мислення – А. Кітов, В. Кондратьєв, Т. Любимова, О. Шпак та ін.

З'ясовано, що проблему економічного виховання (розуміння дітьми різних економічних реалій, формування економічної поведінки) підростаючого покоління тривалий час досліджували зарубіжні науковці (А. Аменд (A. Amend), К. Бергоні, (C. Burgoyne), Х. Дітмар (H. Dittmar), Б. Янг (B. Young) та ін.

Звернімося до державних освітніх програм дітей дошкільного віку:

1. Освітня програма розвитку «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку (2017 р.) має на меті «збагатити досвід взаємодії дитини старшого дошкільного віку з соціальним та природним оточенням через організацію специфічно дитячих видів діяльності, які формують відповідні життєві компетентності та якості психологічної зрілості. Зміст освітніх завдань конкретизовано у напрямках» [4, с. 4].

2. Структуру програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» визначають освітні лінії, що завершуються показниками компетентності дитини. Освітня лінія «Дитина у світі культури» в підрозділі «Основи економічної культури» ставить завдання формувати ощадливість у дошкільників. У дітей старшого дошкільного віку починають формуватися навички раціональних дій, вони осмислюють пов'язані з економікою риси – бережливість, ощадливість, працьовитість; у них розвинені навички економного витрачання й використання матеріалів, бережливого ставлення до речей, іграшок, посібників; закріплення знань про правила економного використання електроенергії деякими приладами тощо [2, с. 205].

Програма підводить дошкільників до розуміння того, що раціональне використання електроенергії, води, газу заощаджує кошти сім'ї; виховує ощадливість, уміння співвідносити свої бажання

з можливостями; учить виокремлювати першочергові потреби, власні й потреби сім'ї, оцінювати вчинки людей, давати характеристику їхнім діям; формує розуміння вироблених правил тощо. Тобто підводить дитину дошкільного віку до розуміння, що таке економіка та її значення [2, с. 9].

3. У програмі «Дитина в дошкільні роки» проблема економічного виховання дітей старшого дошкільного віку представлена в окремому розділі з економічної освіти, де діти засвоюють основні економічні компетенції (про професії, які є на виробництві; про необхідність кожної людини працювати вдома й на роботі; на які види поділяються товари та послуги; знає в простому викладі економічні поняття: потреби, товари, природні ресурси тощо). Під впливом засвоєння норм і правил у дітей дошкільного віку формуються етичні еталони поведінки [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, у контексті означеної проблеми особливо актуальним є економічне виховання дітей старшого дошкільного віку, розвиток у них інтересу до економічної сфери життя, введення в економічний простір для засвоєння доступних їхньому віку елементарних економічних понять, формування вмінь економічної поведінки та набуття первинного досвіду елементарних економічних відносин [3].

Так, об'єктивні зміни в економічних відносинах у сучасному соціумі актуалізують необхідність розвитку економічних уявлень дітей, починаючи з дошкільного віку.

Мета статті – розкрити деякі аспекти економічної соціалізації дитини в соціально-економічному просторі та навести приклад програми економічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи дисертаційні роботи з проблеми економічного виховання дошкільників, можна виявити кілька підходів до цієї проблеми. Дослідження А. Сазонової спрямовано на формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності. Вона визначає первинний економічний досвід як «елементарну форму відбиття економічної діяльності, що, з одного боку, є сукупністю отриманих раніше знань про сутність економічних стосунків та понять, сформованих елементарних економічних умінь і навичок, з іншого – виступає необхідною умовою для подальшого їх збагачення» [6, с. 6].

Дослідниця зазначає, що економічне виховання передбачає «цілеспрямовану взаємодію дорослого та дитини з метою засвоєння доступних віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів та якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки» [6, с. 6–7].

Питання економічного виховання старших дошкільників у взаємодії закладу дошкільної освіти й сім'ї знаходимо в дисертаційному дослідженні Н. Дудник. Під економічним вихованням старших дошкільників дослідниця розуміє «цілеспрямований процес засвоєння дітьми економічних уявлень, елементарних економічних понять, категорій та формування перших навичок рольової поведінки, яка в доступній формі відображає економічні відносини дорослих» [3, с. 10].

На основі аналізу різних підходів до визначення економічного виховання особистості Н. Дудник розглядає взаємодію дошкільного навчального закладу із сім'єю в економічному вихованні дошкільників як «спільну діяльність відповідальних дорослих, спрямовану на введення дітей в економічний простір для засвоєння доступних їхньому віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів і морально-економічних якостей, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок економічної поведінки та набуття первинного досвіду елементарних економічних відносин» [3, с. 11].

Економічна діяльність дітей старшого дошкільного віку може бути спрямована саме в процесі ігрової діяльності, оскільки гра починається з перетворення реальної соціально-економічної ситуації в уяву. Родина та фахівці дошкільної освіти повинні особливу увагу звернути на основні позиції в організації ігор економічного спрямування.

Пропонуємо приклад програми економічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Мета – сприяти підготовці грамотної, економічної, працьовитої людини, з образом якої асоціюється людина-господар.

Завдання:

1. Згідно з основними програмами розвитку, виховання й навчання дітей у закладі дошкільної освіти, закріпити в старших дошкільників ґрунтовні знання про працю й усе, що з нею пов'язано.

2. Ознайомити дітей старшого дошкільного віку з простими економічними термінами, новими професіями, грошовими одиницями різних країн; виховувати ощадливе ставлення до природних ресурсів; формувати економічне мислення шляхом залучення дошкільнят у процес дидактичних, (настільно-друкованих, сюжетно-рольових) ігор.

3. Закріпити в дошкільників знання основних категорій, пов'язаних із працею (предмети праці, результати праці; індивідуальна, колективна праця); ознайомити з поняттями: дорожче-дешевше, виграв, програв, поміняв; формувати знання про людину економну, бережливу, вправного господаря; учити правил чесною, справедливою гри, формувати вміння програвати, не ображачись на партнера.

Зміст програми становить таке.

Професії дорослих. Які ви знаєте професії дорослих. Познайомити дітей з різними професіями. Сприяти розвитку креативності та творчих здібностей. Виховувати шанобливе ставлення до людини праці. Ознайомити з професіями, без яких ми не уявляємо свого життя (лікар, педагог, пекар, хлібороб, поліцейський тощо), та новими (підприємець, фермер, бізнесмен, рекламодавець, фінансист, менеджер тощо). Ознайомити з новими галузями й технологіями (ІТ-технології, робототехніка, біофізика тощо). Пояснити, що за роботу людина отримує гроші (заробітну плату). Виховувати повагу до людей, які чесно заробляють гроші. Стимулювати позитивне ставлення до різноманітних видів трудової діяльності

Гроші. З'ясувати що таке гроші. Ознайомити з грошовими одиницями різних країн, у доступній формі ознайомити дітей з історією виникнення грошей. Дати поняття про грошові знаки. Виховувати бережливе ставлення до банкнот: зберігати їх у гаманці, не рвати, не м'яти, не використовувати у гри, для ігор існують іграшкові гроші. Пояснити, що гроші можна зберігати не лише вдома, а й у банку. Пояснити, що таке банки і для чого вони існують, як банки працюють із клієнтами: приймають гроші на збереження, виплачують заробітну платню тощо. Визначити джерела надходжень грошей до сімейного бюджету. З'ясувати залежність кількості отриманих грошей від виконаної людиною роботи. Пояснити, що придбати різні товари можна за гроші. Кожний товар має свою вартість. Учити дітей зіставляти вартість товару з його якістю. Розглянути процес виготовлення різних товарів. Учити зіставляти кількість наявних грошей із ціною товару. Дати дітям поняття про можливість грошових заощаджень, учити робити елементарні заощадження. Розкрити сутність поняття «борг», пояснити, що його потрібно віддавати. Пояснити, що в борг гроші можна брати тільки тоді, коли є впевненість їх повернення. Краще жити без боргів.

Де можна купити товари: торгівельні центри, крамнички, ринок, інші торговельні мережі та простори інтернету. Учити, як поводити себе в магазині, вибирати товари, оплачувати покупки, коректно поводити себе з продавцями, покупцями. Учити самостійно здійснювати покупки і вступати в діалог з продавцем під час купівлі товару. З'ясувати, чому не можна влаштовувати істерики в магазині й вимагати в батьків купівлі непотрібних товарів.

Сімейний бюджет. Формувати в дітей поняття про сімейний бюджет. Пояснити, звідки беруться гроші, хто їх заробляє, ким працюють їхні батьки, як розподіляється бюджет сім'ї (статті розходу). Закріпити уявлення про дохід, пояснити його динаміку. Від чого залежить збільшення або зменшення доходу сім'ї. Учити розподіляти сімейний бюджет

за статтями витрат (оплата комунальних послуг, купівля продуктів харчування, одягу та взуття для членів сім'ї, оплата навчальних закладів для дітей та дорослих, витрати на побутову техніку, купівля побутової хімії та засобів особистої гігієни, витрати на іграшки, розваги, культурні заходи тощо). Показати, що, купуючи подарунок на день народження, потрібно враховувати інтереси й бажання іменинника. Учити дітей розділяти радість інших людей. Розвивати вміння використовувати речі за призначенням і визначати їх значення в житті людей. Учитися берегти власні речі й дбайливо ставитися до чужих.

Фінансові витрати. Оплата комунальних послуг (світло, опалення, газ, вода). Звідки береться вода в наших будинках (із річок, підземних озер тощо). Як вода потрапляє до наших будинків. Чи можна витратити менше води. Звідки береться газ, як потрапляє до наших осель. Звідки береться світло, як виробляється електрика. Як навчитися економно використовувати природні ресурси. Купівля продуктів харчування для членів сім'ї. Як часто їх купують. Що з них готують. Які ваші улюблені страви. Звідки в магазині беруться продукти харчування. Чи потрібно за один раз купувати дуже багато продуктів. Корисна та некорисна їжа. Чи бережливо у вашій сім'ї ставляться до продуктів, чи багато їжі іде в смітник. Що потрібно робити з недоїденою їжею. Що можна зробити із черствого хліба.

Купівля одягу і взуття для членів вашої родини. Як часто потрібно купувати одяг і взуття. Чому дітям ці речі купуються частіше, ніж дорослим. Чому потрібно одягатися залежно від погоди. З чого виробляють одяг, взуття. Як потрібно доглядати за особистими речами. Чому не доцільно одягати чужі речі. Що роблять із речами, коли вони брудняться, рвуться. Які засоби потрібні, щоб привести одяг і взуття в належний стан. Хто повинен доглядати за вашими особистими речами. Оплата навчальних закладів для дітей і дорослих. Хто з членів вашої сім'ї навчається в садочку, школі, закладі вищої освіти, музичній школі, хто відвідує гуртки, тренінги, курси підвищення кваліфікації. Які ви ще знаєте види освітніх послуг. За які послуги платить ваша сім'я. Чому за це потрібно платити. У яких гуртках ви ще хотіли б займатися.

Витрати на побутову техніку. Яка у вашому будинку є побутова техніка. Яку побутову техніку ви ще знаєте. Як часто ваші батьки купують побутову техніку. Як правильно користуватися побутовою технікою. Що робити, якщо техніка зламалася. Де ремонтують побутову техніку. Що робити з технікою, яка не підлягає ремонту. Купівля побутової хімії та засобів особистої гігієни. Для чого потрібна побутова хімія. Яка буває побутова хімія. Корисна вона чи шкідлива для організму людини. Де і як повинна зберігатися побутова хімія. Чи можемо ми від неї відмовитися. Чи можемо ми її частково

замінити природними засобами. Навіщо потрібні засоби особистої гігієни. Які засоби особистої гігієни ви знаєте, які використовуєте особисто, як часто використовуєте. Чи можемо ми жити без засобів особистої гігієни. Як часто потрібно купувати побутову хімію та засоби особистої гігієни.

Витрати на іграшки, розваги, культурні заходи. Чи потрібно витрачати гроші на іграшки, розваги й культурні заходи. Які іграшки потрібно купувати дітям. Як часто. Скільки коштують іграшки. Які ви знаєте розваги. З ким ви любите відпочивати. Які розваги вам найбільше подобаються. Що таке культурні заходи. Які заходи ви відвідуєте з батьками. Чи потрібно витрачати кошти сімейного бюджету на іграшки, розваги та культурні заходи.

Економне ставлення до світу, який нас оточує. Розширювати знання дітей про різноманітні предмети вжитку, які нас оточують, і продукти харчування, з яких готується їжа. Дізнатися, як економно використовувати продукти харчування. Ознайомити дітей із рецептами приготування нескладних страв, приготувати разом деякі з них. З'ясувати шляхи використання харчових відходів, сортування сміття на харчові відходи тощо. Виховувати економне ставлення до природних ресурсів. Розповісти дітям про значення джерел енергії в житті людини, про альтернативні види енергії та зелену енергетику. Учити берегти предмети побуту: меблі, посуд, особисті речі тощо. Привчати дбайливо ставитися до паперових виробів, пам'ятаючи що папір виготовляється з деревини.

Друге життя старим (непотрібним) речам. Що робити з речами, які стали непотрібні для членів вашої сім'ї. Що робити з поламаними речами. Яким речам можна дати друге життя. Що робити з використаним одноразовим посудом, пластиковими пляшками, поліетиленовими пакетами. Що робити з використаним папером і картоном (газети, коробки тощо). Що виготовляють із вторинної сировини. Як це впливає на екологію нашої планети.

Як створити свій бізнес. Визначитися, що ви хочете виробляти або продавати. Кому це потрібно. Що для цього необхідно: купити, виростити тощо. Де брати сировину. Транспортні витрати. Кому реалізувати. Як рахувати прибутки. Що таке рентабельність. Ознайомлення дітей із роботою рекламного агентства, з професіями людей, що працюють у ньому. Учити дітей самостійно визначати шлях доставки товарів до торговельних мереж. Розвивати вміння визначати найкоротший шлях пересування товарів. Під час виконання цього завдання використовувати схеми, експериментально перевірити, як час пересування залежить від відстані. Пояснити значення сумісної праці, показати що сумісна праця й використання раціональних способів зменшують трудові витрати, а також можуть економити прикладені сили й час роботи. Роз-

крити значення продукту, який ви бажаєте випустити, його якості та користь для людини.

Пояснити дітям виробничий цикл виготовлення товарів. Запропонувати самим пояснити процес виготовлення деяких з них. Розкрити залежність ціни від кількості та якості товару, залежність ціни товару від укладеної в його виготовлення праці. Крім того, ціна товару залежить від попиту на нього та величини партії. У доступній дітям формі розкрити закони купівлі-продажу товарів на ринку. Показати різні форми реалізації товарів. Розвивати вміння виконувати роботу чітко за інструкцією. Формувати уявлення про культуру бізнесу. З'ясувати в дітей, що вони вкладають у поняття бути економним і бережливим. Закріпити знання дітей про необхідність використання реклами для просування продуктів на ринку. Розвивати творчий підхід до виготовлення рекламної продукції. Узагальнити уявлення дітей про виготовлення й виведення товару на ринок.

Висновки. Отже, аналіз наукового фонду з проблеми досліджуваного конструкту засвідчив, що сформований первинний економічний досвід у дітей старшого дошкільного віку вказує на ґрунтовність знань дитини в економічній галузі життєдіяльності. Тому виникає актуальна потреба

подальшого поглибленого теоретичного та практичного вивчення стану економічного виховання старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / А.М. Богуш, Г.В. Бєленька, О.Л. Богініч, Н.В. Гавриш, О.П. Долинна, Т.С. Ільченко. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Українське дошкільня : програма розвитку дитини дошкільного віку / під заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
3. Дудник Н.А. Економічне виховання старших дошкільників у взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2016. 20 с.
4. Впевнений старт : освітня програма для дітей старшого дошкільного віку / під заг. ред. Т.О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
5. Дитина в дошкільні роки : програма. Дата оновлення: 26.07.2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/13programa-ditina-v-doshkilni-roki.pdf> (дата звернення: 29.08.2019).
6. Сазонова А.В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2007. 20 с.